

(f.eks. enkelte steds landbrug under landbrug, enkelte byers handel under handel osv.), og at der aldrig har været henvisninger fra disse eller lignende steder til topografi. Hvis en speciel bogsamling (nr. 2257) virkelig skulle have henvisning til dens fysiske placering, så skulle der rigtig mange henvisninger til, og så bør det ihvertfald ikke være afgørende, om lokaliteten står i titlen. Et udtømmende regional-register ville naturligvis være en stor hjælp i benyttelsen af DHB, men kræver enten brug af edb, eller meget store personalemæssige ressourcer, og ingen af delene var til stede. DHB 1974–76 er udarbejdet på helt manuel basis, desværre, og det antal henvisninger, jeg kunne overkomme, er forholdsmæssigt alligevel af noget større omfang end i DHB 1913–42. Så godt som alle enkeltpersoner, der optræder uden for den personalhistoriske afdeling, har en henvisning i personalhistorie. (Indrømmet: netop Johan Thomas Lundbye, som PD har fundet, burde have haft en henvisning).

PD's ønske om mere udenlandsk materiale forstår jeg ikke. Udenlandske tidsskrifter er grundigt gennemgået. Der er gennemset mange, også flere end det fremgår af tidskrifflisten, og Det kongelige Biblioteks samlinger af udenlandske Danica er naturligvis også gennemgået, herunder Dania Polyglotta. Hvis der *alligevel* skulle mangle noget, vil jeg selvfølgelig gerne vide det, så det kan medtages i DHB 1970–73.

Med hensyn til den »groft mangelfulde« registrering af kunstmuseers vejledninger er det rigtigt, at der mangler vejledninger fra Skagens museum, Sorø Kunstmuseum og Lolland-Falsters Museum. Af disse er imidlertid kun den sidste registreret i Dansk Bogfortegnelse, så det er vel undskyldeligt, at de øvrige ikke er fundet. Fra Esbjerg Kunstforenings Samling har Det kongelige Bibliotek intet katalog, Bogfortegnelsen heller ikke. Desuden er kunstkataloger jo nok på grænsen af, hvad DHB bør medtage, og netop derfor har eftersøgningsarbejdet på dette område ikke været helt så grundigt som på de øvrige områder.

Sammenfattende synes jeg, at PD's kritik dels indeholder misforståelser og dels forven-

ter mere, end man med rimelighed kan forlange, når man betænker, hvordan bibliografien hidtil er blevet fremstillet. Som allerede sagt er jeg helt enig i, at det er på sin plads at diskutere DHB's fremtid; også radikale ændringer kan tænkes. Men man må dels holde sig for øje, at DHB ikke kun skal indeholde det, der *ikke* findes i andre bibliografier, dels må man vide, at den standard, PD forestiller sig, kun kan gennemføres, hvis stoffet fra begyndelsen bliver maskinelt bearbejdet, og hvis de fornødne arbejdsmæssige ressourcer er til stede.

Harald Ilsøe:

Dansk historisk Bibliografi – fortid, nutid og fremtid

Tak til redaktionen af Fortid og Nutid og Per Deskov, fordi de finder Dansk historisk bibliografi værdig til debat. DHB angår alle, der arbejder med emner inden for dansk historie, og forhåbentlig vil nogle brugere nu benytte lejligheden til at fremkomme med deres meninger og erfaringer m.h.t. værkets tjenlighed i forskellige sammenhænge. En eventuel debat bør dog nødvendigvis afspores af uklare eller skævt opfattede præmisser. Som tilsynsførende udpeget af de to historiske foreninger har jeg haft et medansvar for tilblivelsen af DHB 1968–76 og føler mig foranlediget til dels at kommentere Per Deskovs oplæg, dels at oplyse, hvordan en løsning af de bestående problemer allerede synes på vej.

DHB udgør et corpus, der består af lidt uensartede bestanddele. Fælles er en bred historisk dækning uden smålig skelnen mellem stort og småt eller mellem videnskabeligt og populært, og svarende hertil er stoffet redigeret efter en systematik med mange forgreninger. Denne systematik, udarbejdet af Erichsen og Krarup, blev i hovedsagen bibeholdt af Henry Bruun ved udarbejdelsen af årgangene 1913–47, men på adskillige punkter forbedret og finpudset. I alle indtil nu udkomne bind angives systemet i fyldige indholdsfortegnelser, hvor den hierarkiske opbygning markeres ved typografiske indrykninger. Vil man finde hurtigt ind til enkelte

mindre emner og deres plads i systemet, kan man med fordel benytte den udførlige alfabetiske nøgle i registerbindet til DHB 1913–42 (bd. VI s. 645–63), som også omfatter fortsættelsen 1943–47.

Henry Bruuns redaktion af DHB 1913–42 udgør DHBs kulmination. De henved 52.000 litteraturindførsler plus registre m.v. forelå færdigtrykt 1978 (omend der står 1977 på titelbladet), de sidste bind udgivet af Georg Simon. Der er ingen tvivl om, at de pågældende beretningsår er bedre dækket end årene før 1913, ganske bortset fra at Henry Bruun udvidede stoframmerne ved bl.a. at inddrage forhistorisk arkæologi, Grønland og tropekolonierne. En halv snes år inden færdigtrykningen havde DHBs hidtidige udgiver, Den danske historiske Forening, allieret sig med Dansk historisk Fællesforening og Det kgl. Bibliotek om at få bibliografien ajourført. Man valgte at prioritere den nyeste litteratur ved at iværksætte udgivelse af løbende årsbibliografier vedrørende årene 1967 ff. De tre første bind, årgangene 1967–69 ved Bente Pedersen, blev dog desværre til på et skrabet budget og står som følge heraf ikke mål med DHB 1913–47 i teknik og dækningsgrad. En heller ikke heldig bivirkning af registreringen år for år blev, at boganmeldelserne kom dumpende bagefter. DHB for 1969 rummer således et tillæg med anmeldelser af bøger fra 1967 og 1968 på hele femten sider.

Ved et redaktørskifte, der medførte at Danmarks Biblioteksskole stillede arbejdskraft til rådighed, blev det muligt at anlægge et ambitionsniveau for fortsættelsen, som svarede til Henry Bruuns. Arbejdet blev grundigere, men naturligvis også mere tidskrævende, og dette har i forbindelse med andre forsinkelser bevirket, at årgangene 1970–76 nu bliver udgivet samlet i hhv. et 3-års og et 4-års bind. I stedet for at slå op i syv bind kan man, når også DHB 1970–73 foreligger, nøjes med at slå op i to, og alle forefundne anmeldelser findes registreret indtil begyndelsen af 1980'erne, så at et eventuelt efterslæb kun kommer til at bestå af de få titler, der måtte være blevet overset. Omfangsmæssigt fremgår niveauændringen særdeles tydeligt. Mens årsbibliografierne indeholdt ca. 1950 litteraturindfør-

er årligt, så omfatter DHB 1974–76 godt 6700 numre eller i årgangsgennemsnit ca. 2230 indførsler. Der er gået tættere på litteraturen, ikke mindst tidsskriftslitteraturen og de udenlandske bidrag, samtidig med at stigningen i historieproduktionen er blevet fulgt op. I alt er stofmængden blevet øget med ca. 15%, og så er der endda ikke taget hensyn til udeladelsen af forhistorisk arkæologi. Tidsskriftlisten s. 448–57 viser, hvor mange flere danske og udenlandske tidsskrifter DHB 1974–76 hviler på i forhold til årsbibliografierne.

Af brugervenlige forbedringer kan derudover nævnes, at der er indarbejdet et øget antal krydshenvisninger, flere end nogensinde tidligere, og at der er etableret forbindelse mellem bøger af blandet indhold som festskrifter og kongresberetninger og de enkelte artikler i disse, så at man via bogens hovedindførsel kan finde frem til det registrerede indhold. Henry Bruun fandt det kun nødvendigt at registrere de enkelte artikler, hvoraf følger det ret absurde, at Festskrift til Kristian Erslev/... til Hugo Matthiessen osv. så at sige ikke eksisterer i DHB 1913–42.

Der skal ikke lægges skjul på, at det er med stor lettelse og glæde, at jeg har set Ann R. Wellings og Erland Kolding Niensens bidrag til DHB slutte sig til de bedste traditioner i bibliografiens lange historie. Jeg har fulgt arbejdet i alle faser og kan bevidne, at der er gjort mange overvejelser og udfoldet store anstrengelser for at skabe et så godt arbejdsinstrument som muligt. Der er ikke arbejdet »mekanisk derudaf«, som Per Deskov mener, og jeg er fuld af undren over hans forsøg på – ud fra nogle spinkle og til dels misforståede argumenter – at sætte spørgsmålstegn ved dens kvalitet. Kan man være tryk ved DHB 1974–76, spørger han uden tilsyneladende at have bemærket forskel på årsbibliografierne og DHB 1974–76. Ja, død og pine, det kan man da. Til de nævnte, ganske få og perifere registreringsmangler har Ann R. Welling ovenfor gjort nogle bemærkninger. Til disse vil jeg tilføje, at ingen hidtil, hverken Erichsen og Krarup eller Henry Bruun, har formået at publicere nogen del af DHB uden enkelte huller og mangler. Og skulle manglerne

i DHB 1974–76 endda komme til at løbe op mod en 10–30 stykker, vil det immervæk komme til at berøre mindre end en halv procent af hele bibliografien. Selvfølgelig vil noget sådant være ærgerligt, men skaden er jo dog til at reparere. Princippet har hele tiden været, at findes noget oversat i en foregående beretningsperiode, bliver det medtaget i den følgende. Selv det fotografiske optryk af Erichsen og Krarup indeholder tilføjelser til fotoforlægget, Henry Bruun optog tilføjelser til Erichsen og Krarup, årsbibliografi 1969 til årgangene 1967 og 1968 og så fremdeles i fremtiden. Hermed er tydeligt tilkendegivet, at oplysninger om oversat litteratur med taknemmelighed modtages og noteres til senere brug af DHBs redaktion. DHB bør ses som en – aldrig afsluttet – helhed!

Netop det med helheden er vigtigt at have for øje, for når DHB 1974–76 udkommer som led i en løbende bibliografi og dermed er indordnet en etableret tradition, så bør ingen benytter og allermindst en anmelder være i tvivl om, at redigeringen styres af nogle bindende regler, nemlig af dem der gælder for DHBs systematik. Reglerne dikterer klart, at en bibliografi anføres præcis der, hvor det bibliograferede emne først forekommer i systematikken, og at personalhistoriske værker som »stater« og lignende hører hjemme under det faglige emne. Denne praksis ligger fast og findes tilmed oplyst i den tidligere omtalte alfabetiske nøgle. Her står under »Bibliografi«: »emneafgrænsede bibliografier søges under emnet« og under »stater«: »se enkelte erhverv, beskæftigelser, uddannelser«. Dette er klar tale, og det burde Per Deskov i sin anmeldelse have erkendt i stedet for at pådutte DHB 1974–76 selvopfundne bibliografiske »finurligheder« og »besynderligheder«. Jeg ved udmærket godt, at det til så mange formål anvendte decimalklassesystem har bibliografier og klassebiografier i grupper for sig selv. Men hvorfor skulle en sådan spredning være bedre? Det forekommer at være helt i sin orden, at f.eks. en bibliografi over en latinskoles historie anbringes i samme gruppe som fortegnelser over skolens elever og lærere, nemlig sammen med andre bidrag til skolens historie. Anvendes derimod decimal-

klassesystemet, skal der slås op tre forskellige steder. Det at skabe overblik over bibliografier og »stater« turde være særopgaver, som DHBs redaktion roligt bør kunne overlade til andre. For nu at glæde Per Deskov med en henvisning henviser jeg til f.eks. Lykke Andersen og Karen Borglykke: Bibliografi over danske »stater« 1913–1981. Kbh. 1985.

Det har selvfølgelig været indgående drøftet, hvorvidt DHBs systematik burde moderniseres eller eventuelt helt erstattes af en ny. Hver af de tre skiftende redaktører har haft gode ændringsforslag, men bortset fra nogle mindre ændringer, som er gennemskuelige eller gjort gennemskuelige ved henvisninger, er alle diskussioner mundet ud i resigneret enighed om, at kontinuiteten må prioriteres højt. Af følgende grunde: 1. Det er ikke hensigtsmæssigt, hvis brugerne efter hvert nyt redaktørskifte skal sætte sig ind i nye retningslinjer. 2. Der er tværtimod store praktiske fordele ved, at man kan gå fra DHB – 1912 til DHB 1913–42 og derfra til de senere bibliografier (eller omvendt), således at man finder emnerne struktureret i stort set de samme emnegrupper. Har man først fundet emnets placering i eet årgangssæt, vil man tilsvarende kunne finde det i et andet. 3. Trods sine gammeldags formuleringer og synsmåder fungerer systemet som helhed forbløffende godt, og skal det virkelig ændres radikalt til noget bedre, kræver det en grundig planlægning, som ingen til dato har kunnet afse tid og kræfter til.

Vi har altså bevidst valgt foreløbigt at holde fast ved traditionen og finder faktisk valget heldigt bekræftet af udviklingen. I disse år gør edb sit altbesejrende indtog i nationalbibliografien og på bibliotekerne, og den nye teknik vil givetvis også revolutionere arbejdet med DHB, både ved at lette adgangen til de ønskede data og ved at muliggøre nye former for emnebehandling. Det var simpelthen ikke i 1970'erne eller i begyndelsen af 1980'erne, at der realistisk kunne tales om at forny DHB. Det er nu, sidst i 1980'erne, lejlighed byder sig.

Per Deskov mener tankevækkende om DHBs fremtid, at det bør overvejes, »om man ikke – på trods af kommende tiders elektroni-

ske perspektiver for litteratursøgning – burde overveje at indsnævre DHBs dækningsfelt til historie i en mere eksakt forstand«. Jeg sympatiserer med dette »på trods af«, for edb-teknikken frister med så store datamængder, at det i faglig sammenhæng kan blive et problem at få sagt nej tak på ret og rimelig vis. På den anden side gør forslaget om en indsnævring til »historie i en mere eksakt forstand« mig ærlig talt nervøs. Det lyder vitaminfattigt og kedeligt, og når det kommer til stykket, skal det nok vise sig, at der ikke findes en levende sjæl, der ved, hvad eksakt historie er. Det fremstår da også nærmest som det er noget, andre vilkårligt skal bestemme for historikerne. Per Deskovs forslag går videre ud på, at DHB skal afpasses efter indholdet af andre, senere tilkomne fagbibliografier, ja endog efter indholdet af den monstrøse Dansk Artikelindeks, hvori registreringen af tidsskriftsartikler kvæles i mængden af avisartikler, og talrige historiske bidrag som følge af systematikken står rodet sammen med ikke-historiske behandlinger. I sin konsekvens medfører forslaget, at DHB skal sættes på en slankekur, der går ud på, at man f.eks. begraver forfatningshistorie og retsforhold i Dansk juridisk Bibliografi, forviser dagligliv i gamle dage til Nordisk bibliografi for folkelivsforskere og skænker en bog om middelalderlige kalkmalerier til den kunsthistoriske bibliografi – for ikke at tale om at Christian IV på Trefoldigheden og Ivar Huitfeldt i Køge bugt diskret kan stilles i skammekrogen hen i en marinehistorisk bibliografi.

Per Deskov mener det vel ikke så slemt, men der er dog grund til at advare mod tanker om at opløse DHB i mindre bestanddele, afhængigt af hvilke bibliografier der p.t. er på markedet. Det er under alle omstændigheder bredden, der er DHBs force, og historikerne kan ikke være tjent med, at der sælges ud af dette gode. Mon ikke også adskillige brugere gennem DHBs brogede indhold har fået øje for, hvordan man kan nå til at belyse et emne ud fra forskellige indfaldsvinkler? En anden sag er så, at erfaringer gjort af både Henry Bruun og hans efterfølgere viser, at strammere selektion tager øget tid, fordi det nu engang kræver øget opmærksomhed, når ind-

holdet af diverse artikler og bøger skal vurderes nærmere med henblik på deres historierelevans, det være sig i forhold til populærlitteraturen eller i forhold til andre fagområder. Hvad der ved strammere selektion måtte spares af trykkeudgifter og papir, vil uvægerligt føre til ekstraregninger lydende på finansiering af ekstra arbejdsindsats. I øvrigt er jeg helt enig i, at der *også* er brug for selektive og annoterede bibliografier. Men bemærk i den forbindelse venligst annotationen i DHB's afsnit for personalhistorie!

Efter etableringen af en nationalbibliografisk base og i tilslutning hertil en kommende fagbibliografisk base vil der næppe foreligge et koordineringsproblem fagbibliografierne imellem. I stedet for den hidtidige møjsommelige indsamling og udskrivning af sedler vil enhver fagbibliografi ud af basen kunne trække de data, den har behov for, og derefter redigere dem efter de faglige principper, der anses for rigtige. Herunder kan de om ønskeligt forsynes med oplysende noter. F.eks. vil folkelivsforskerne kunne redigere et afsnit »Dagligliv i Danmark« efter deres etnologiske principper og historikerne et tilsvarende afsnit efter deres historiske synsmåde. Materialet vil bestå af et stort fælles grundmateriale, som folkelivsforskerne så eventuelt kan berige med materiale, som historikerne ikke ønsker at se for deres øjne, eller historikerne kan tilsvarende supplere med materiale, der vil forekomme folkelivsforskerne uinteressant. I visse tilfælde kan der sikkert træffes aftale om, at et afsnit fra en bibliografi indgår ubeskåret i en anden og større bibliografi, eller omvendt at en større bibliografi bliver udliciteret i mindre bibliografier. Da det er forholdsvis let at lade en maskine udskrive et trykmanuskript, når blot den er programmeret til det, kan man videre tænke sig, at der foruden den store udgave af DHB bliver mulighed for at fremstille deludgaver, f.eks. af personalhistorien eller af topografien. Nye udgaver eller udskrifter vil kunne leveres i abonnement, f.eks. hver gang der vil være akkumuleret et par tusinde nye historieposter.

M.h.t. systematikken er jeg ret sikker på, at det bestående system vil kunne danne hovedskelettet i et system bestående af facetkombi-

nationer, der lader en bog eller artikel optræde i flere sammenhænge, ikke som nu kun i een. Ved under redigeringen at karakterisere indholdet bliver der væsentligt flere og sikrere måder at finde rundt i litteraturen på, og man kan få præsenteret litteraturen i de ønskede kombinationer og rækkefølger, enten på en skærm eller på udskrifter. Man kan forestille sig fire hovedkarakteristika, nemlig (så vidt muligt) betegnelser for *tid*(årstal) – *emne*(r) – *sted*(er) – og *person*(er). Dertil bør knyttes aspekter som *bibliografi/litteraturoversigt* – *arkivregistratur/bibliotekskatalog* – *kilde*(r)/*kildeudgave* – *dokumenteret behandling med noter og kildehenvisninger* – *billedværk/bog overvejende bestående af billeder* o. lign. Det fremgår vist uden videre, hvor mange flere muligheder, der herved gives for differentieret litteratursøgning. Bl.a. kan man, om det ønskes, trække samtlige bibliografier ud, eller man kan få at vide, om der f.eks. er skrevet selvbiografier fra Esbjerg, ja tilmed om nogle af dem skulle være fra tiden før 1920. Henvisninger bliver omtrent overflødige.

Erland Kolding Nielsen, der nu er overbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek, har som forhenværende redaktør ved DHB stor forståelse for fagbibliografiernes problemer og agter at lade Det kgl. Bibliotek gøre til koordinerende basevært for de eksisterende fagbibliografier. Som tilsluttet denne kan man forestille sig 1. en løbende bibliografi for DHB 1987 ff og 2. en DHB der udfylder tiden 1977–86. Derudover er der så 3. det store hul 1948–1966 (evt. -1969), der må dækkes ved iværksættelse af et særligt projekt og formentlig på traditionel vis, så resultatet passer ind i rækken. Men selv om der er håb om, at DHB i højere grad kan bringes i faste institutionelle rammer, skal der skaffes penge og arbejdskraft, og der skal planlægges ganske grundigt. Det første synlige tegn på at der sker noget, bliver derfor nok Ann R. Wellings udgivelse af DHB 1970–73, som forventes trykt 1988.

Per Deskov:

Dansk Historisk Bibliografi – en replik

Mit debatindlæg om Dansk historisk bibliografi (DHB) i anledning af fremkomsten af det nye treårsbind har affødt en række for mig at se værdifulde kommentarer, dels om en edb-løsning på DHBs fremtid, dels fra treårsbindets redaktør og fra Harald Ilsøe som tilsynsførende ved værket, udpeget af Den Danske Historiske Forening og Dansk Historisk Fællesforening.

Harald Ilsøe vil nødigt have siddende på redaktionen at den blot har fortsat »mekanisk derudaf«. Tværtimod ligger der mange overvejelser og indgående drøftelser forud for redaktionens faste beslutning om at alt bør være som det er og blive som det var. Ja, men stillet over for det vidnesbyrd må man da medgive at redaktionen altså med fuldt overlæg besluttede sig for at fare fort.

Man fristes så blot til at undre sig over at alle disse indgående og for værkets brugere betydningsfulde drøftelser bag de lukkede døre overhovedet ikke har sat sig spor i bibliografiens forord. Havde det dog ikke været både rimeligt og brugervenligt netop her at servere i det mindste essensen af al den frodige tankevirksomhed, redaktionen har udfoldet, i stedet for at spise os af med nogle få indtørrede smuler? Ilsøes kommentarer her i Fortid og Nutid viser jo at redaktionen i virkeligheden havde meget at byde på, meget at meddele os.

De fortjenester og kvaliteter ved DHB, Ilsøe så hjertevarmt forsvare, er i øvrigt stort set de samme, som latent markeres i min anmeldelse, men som Ilsøe åbenbart har haft for let ved at læse hen over. Det være så tilgivet, når det har resulteret i Ilsøes grundige redegørelse.

Alle parter i debatten vil forhåbentlig kunne enes om det lidet frugtbare ved at tørre langhalm på de svipsere, man næsten altid vil kunne finde i så faktamættede publikationer som bibliografiske oversigter. Jeg har i mit første indlæg efter bedste evne søgt at bruge disse – mere eller mindre tilfældige fund – til at pege på nogle svagheder og ulem-